

Írta: Németh Zsolt

A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELEM NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSE RENDŐRI SZEMSZÖGBŐL

Ama hivatások egyikének gyakorlója nevében szólok, akik, bár munkájuk lényege szerint büntető funkciókat látnak el, mégis inkább arra törekszenek, hogy valójában védjék a gyermekeket. Kitől, mitől? Mindenekelőtt a bűnre csábító alkalmaktól, a saját személyiségük, élethelyzetük és a kortársi kapcsolataik talaján kifejlődő veszélyes pozícióktól, de persze a velük kapcsolatban vétkezen hanyag vagy egyenesen bűnös szándékú felnőttektől is. A rendőrség a büntető igazságszolgáltatás egyik szereplője, de azért, mert az első vonalban van, és gyakran találkozik a gyermekekkel közvetlenül, a hétköznapi életük során, sokszor kiélezett helyzetben, roppant nagy a felelőssége.

A rendőrség azonban fegyveres rendvédelmi szerv lévén igen erősen konzervatív beállítottságú. Vezetői ugyan rendre arról nyilatkoznak, hogy „szolgálni és védeni” kell a polgárt, maga a testület alapvetően büntető mentalitású. E tekintetben az ifjúságvédelmi vonal munkatársai valósággal idegen testként tűnnek fel a magyar rendőrség szervezetében. A magyar rendőrségnek pedig nagy hagyományai, neves, a múltban működött szakemberi vannak a gyermekvédelmi szakmában. A gazdag tapasztalatból leszűrt „ifjúságvédelmi rendőr”-képünk olyan szakembert mutat, aki jól tájékozott, és nyitott a világ új dolgai iránt, sokszínű egyéniség, aki nemcsak partnerként kezeli a vele kapcsolatba kerülő fiatalokat, de azok is elfogadják őt, akár mint ellenfelet is. Nem véletlen, hogy a rendőrség mai és korábbi, különböző szintű vezetői közül feltűnően sokan dolgoztak valamikor ezen a területen. Ennek ellenére az ifjúságvédelmi vonal a rendőrségen némi túlzással szinte állandóan a létéért küzd, mert mindig akad ennél pillanatnyilag égetőbb feladat. A rendszerváltás ebben a tekintetben nem hozott sok jót: a demokratikus közéletben, ahol az állami tisztviselők nyíltan kérdőre vonhatók, a napi, gyors eredmények felértékelődtek, márpedig a botladozó gyermekek között ilyet nem várhatunk, hisz itt nem ildomos a hagyományos rendőri értékmérőket (elfogás, megbüntetés, büncselekményt rábizonyítani stb.) alkalmazni.

Az ifjúság élete és környezete teljesen beágyazódik a felnőtt világba, tehát nem lehet elszigetelten megközelíteni. Ha egy gyermekkel baj van, akkor a szűkebb-tágabb környezetében is majdnem biztosan akad hatósági tennivaló is. A rendőrségi gyermek- és ifjúságvédelem tehát nem csak a szakvonal felelőssége, hanem ún. összrendőri feladat. A valóságban is a rendőri munka minden szegletében találkozunk nagyon rosszul működő családban, avagy egyébként veszélyben élő gyermekkel. Nem csak az a baj tehát, hogy a hagyományoknak, és különösen az európai normáknak megfelelően nincsenek működő, speciális ifjúságvédelmi egységei a hazai rendőrségnek, talán még ennél is nagyobb kár származik abból, hogy a rendőrség egészének a működését nem hajtja az, amit az ENSZ gyermekjogi egyezménye úgy fogalmaz meg, hogy „minden hatóságnak a gyermek mindenek felett álló érdekét kell szem előtt tartania az ügyek intézésénél.” Miközben mindezzel, tehát a rendőrség család-, gyermek- és ifjúságvédelmi munkájára részletesen kidolgozott, magas szintű belső szabályzat van érvényben. Ennek az a következménye, hogy az intézkedő rendőr csak a saját szakmai érdekét nézi, nem képes látni, hogy egy olyan rendszer része – ti. itt a gyermekvédelemé –, ahol a különböző szereplők munkája és főleg annak hatásai összekapcsolódnak. Nem törődik pl. azzal, hogy a csavargó gyermekkel úgy kell bánnia, hogy megalapozza az utána jövő intézmények munkájának sikerét, tehát ne váltson ki belőle türelmetlen bánásmóddal eleve ellenséges attitűdöt a felnőtt társadalommal

szemben. Sőt, a rendőr előszeretettel mutat rá arra, hogy a közbiztonság ügyeiben mások miként hibáznak és idéznek elő munkát például az ő számára, mondjuk azzal, hogy nem elég szigorúan őrzik a gyermeket, és az könnyen meg tud szökni. Túlságosan egyszerűen látják az életet, mintha azt szabályokkal, parancsokkal lehetne a kívánatosnak tartott mederben tartani. Elterjedt felfogás a rendőrök között, hogy az embereket terelni, nevelni kell, mert különben kért okoznak önmaguknak és a közösségnek egyaránt. Mindeközben a rendőr könnyedén átsiklik a saját felelőssége felett, számtalan esetben – és különösen a gyermekek és fiatalok védelmének körébe tartozóknál – előfordul, hogy egyszerűen nem mennek a hívó szóra, vagy mennek ugyan, de nem intézkednek. Az is jellemző a mai rendőri gondolkodásra, hogy küldetéstudattól áthatva, a közérdekre hivatkozva súlyos károkat okoz a vele – többnyire kényszerűen – kapcsolatba kerülővel, és itt nem is mindig a bűnelkövetőkről van szó, hanem olykor tanúkról vagy más szereplőkről. Elég csak arra utalni, hogy amikor felrémlik a veszélye annak, hogy egyik-másik gyermek például a kábítószer közelébe jutott, a rendőrség a kétségbeesett környezet segítség kérő szavára büntetőeljárással válaszol, de nem az igazi bűnös terjesztőre összpontosítva, sokkal inkább a nem védekező, kiszolgáltatott és most már többszörösen bajban lévő, a rendőrségtől pedig valóban segítséget remélő gyermekekre. A rendőrség az ifjúság védelmében – most már sok éve, ahogy a gyakorlatából látszik - a feladatai közül a megtörtént cselekmények utáni felelősségrevonást teljesíti – ezt sem maradéktalanul -, de ami ennél (a rendőrségi szabályzatokban saját maguk által is elismerten sokkal) fontosabb volna, a megelőzésben csak néhány, látványos akcióra futja az ereje, mint pl. az antidrog – diszko vagy a Dada – program. Ezen felül még az is sötétíti a nyomasztó képet, hogy akár az egész büntető igazságszolgáltatás, a rendőrség is tűrhetetlenül lassú és nehézkes, ennek következtében tele van diszfunkciókkal és együttműködési hiányokkal. El kell ismerni ugyanakkor, hogy mindennek objektív okai is vannak, elsősorban is az, hogy a gyermekvédelmi rendszer nem ad számára világos kapaszkodási pontokat.

Az új gyermekvédelmi törvény azonban – reményeink szerint – gyökeresen meg fogja változtatni a helyzetet. Mindazokra a hiányokra, megoldatlan problémákra, amelyeket évtizedek óta minden fórumon emlegetünk, megoldást ígér. A rendőri tevékenység ezután nem lesz légüres térben, a rendőr partnereket fog találni, amikor egy veszélyeztetett gyermeki sorsra bukkan és beavatkozik. Mit jelentenek ezek a változások a rendőri munka tekintetében?

Mindenekelőtt világossá válik, hogy a rendőrség is része a gyermekvédelmi rendszernek, mint együttműködőre számít rá a rendszer többi eleme, és természetesen fordítva: a rendőrség is követelheti a gyermekvédelem intézményeinek és szervezeteinek a működését. A törvény a gyermekvédelemben részt vevő hatóságok és szakemberek számára jelzésadási kötelezettséget ír elő. A veszélyeztetettségéről eddig is kötelessége volt értesíteni az intézkedésre hivatottakat, azonban a rendőrök ezt fokozatosan elhanyagolták, mert azt tapasztalták, hogy a figyelemfelhívást nem követte érdemi intézkedés. A rendőri munka pedig nagyon fontos információforrása a gyerekvédelemnek, hisz a rendészeti, az igazgatási és a bűnüldözési munkafázisai számtalan alkalmat kínálnak arra, hogy bepillantsunk a diszfunkcionális családok rejtett világába.

Meg kell tanulnia persze a rendőrnek ezt a bizonyos együttműködést: például a felelősségteljes és jól felkészült részvételt a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzését szolgáló eszmegbeszéléseken. Azt a régóta panasztal anomáliát is megszünteti az új törvény, amely úgy fogalmazódott meg, hogy a magyar gyermekvédelmet igazgatási gazdáltság jellemzi, azzal, hogy ezután gyermekjóléti szolgálat, mint a koordinációért felelős intézmény. A rendőrség számára különösen izgalmas a speciális utcai szolgáltatás

bevezetése a csellengő gyermekek sorsának figyelemmel kísérésére. A rendőrségi szabályzatok részletesen előírják, hogy mit kell tenni a közterületen felügyelet nélkül csavargó kiskorúakkal. Persze ez sem valósult meg, főként azért, mert az összeszedett gyermekeket nem volt hol elhelyezni. Emlékezetes, hogy az erre a célra kitalált átmeneti szállások törvényes helyzetének rendezése milyen sokáig nem sikerült. Különösen azzal voltunk elégedetlenek, hogy a feltárt csavargó életvitel rendezése, a csavargás igazi okainak megismerése és elemzése elmaradt. Itt megjegyzendő, hogy a kiskorúak éjszakai távolmaradása otthonuktól, és hajnalig a szórakozóhelyeken való tartózkodásuk felettébb kényes témának tűnik. Valaha iskolai rendtartás és miniszteri rendelet legfeljebb este tízig engedte meg, szülői kísérettel, ma azonban semmiféle regulát nem tudunk erre vonatkozóan. Vajon ki képes ezt a nem vitásan veszélyes jelenséget megszüntetni? Hovatovább a rendőrnek nincs intézkedési alapja, más pedig nem nagyon merészkedik az éjszaka világába. A francia rendőrség például, konstatálva az ifjúkori bűnözés soha nem tapasztalt súlyosságát, azt javasolta a kormányának, hogy 18 éven aluliak számára éjszakai „kijárási tilalmat” vezessenek be törvényi úton. Remélhetően a közeli jövőben ez is napirenden lesz, amikor a gyermekvédelmi törvénynek eleget téve a gyermekjóléti szolgálat irányításával az adott településen a gyermekek nagyobb csoportjait veszélyeztető tényezőket veszik majd számba a helyi társadalom valamennyi felelősének részvételével.

Amikor a gyermekjóléti szolgálat azokra a bizonyos esetmegbeszélésekre összehívja a közreműködésre kötelezett vagy az általuk elvárható személyeket és szervezeteket, minden bizonnyal kénytelen lesz dokumentálni nagyon sok településen, hogy a rendőrségen nincs állandó „gyermekvédelmi”. Nos, itt az alkalom, hogy ezt kiköveteljék. Végre nyíltan kell majd a rendőrségi vezetőknek szembenézniük azzal a – belátom, az adott helyzetben valószínűleg nem könnyen megválaszolható – kérdéssel, hogy vajon egy gyermek sorsánál fontosabb-e mondjuk egy autófeltörés vagy egy zseblopás kezelése. Ebben a kérdésben persze először a rendőrség országos vezetésének kell rendet tennie, de sajnos az a helyzet, hogy noha a gyermekvédelmi törvény több mint egy éve hatályban van, az Országos Rendőrfőkapitányságon egyelőre még csak nem is gondolkodnak azon, hogy az ifjúságvédelmi szabályzatukat újra kellene fogalmazniuk.

Az oktatási tárca ezzel szemben – és ezt rendkívül nagy örömmel nyugtázom, mert a gyermekvédelem egyik kulcskérdéséről van szó – máris módosította egy rendelettel az oktatási intézmények működési szabályzatát, megteremtve az addig ugyancsak papíron létező iskolai gyermekvédelmi felelősök érdemi munkavégzésének lehetőségét. Itt is az együttműködés fogalmazódik meg első számú követelményként. Alapvető dolog, és ez is újdonsága a módosításnak, hogy az iskolákban jól hozzáférhető módon közé kell tenni azokat az információkat (gyermekjóléti szolgálat, drogambulancia, nevelési tanácsadó, lelkeségély telefonszám, címek stb), amelynek nyomán a veszélyeztetett gyermekek és szüleik megtudhatják, hogy a bajban hova lehet fordulni. Eleddig ezeket az ismereteket a pedagógusok és a hatóságok emberei sem mindig tudták, vagy terjesztették.

Az iskolát egyébként a gyermek bűnelkövetőkkel foglalkozó rendőrök túlságosan szigorúnak és merevnek látják. Túl hevesen és súlyos kimenetellel reagálnak a rendőrség figyelemfelhívásaira, a gyermeknek és szüleinek nem segítenek, inkább büntetnek, hogy megszabaduljanak tőle. Nyilván a rendtartás módosítói is tapasztaltak ilyesmit, mert akként rendelkeztek, hogy az iskolának és a kollégiumnak kiemelt figyelmet kell fordítania a szenvedélybetegségek megelőzésére, illetve a gyógyult szenvedélybeteg tanulók beilleszkedésének elősegítésére.

A fiatalokkal kapcsolatos büntető igazságszolgáltatás zavarai elsősorban abból táplálkoznak, hogy nincs autentikus információ a rendezendő sorsú gyermek

személyiségéről és környezetének állapotáról az ügyet eldöntő hivatalnok vagy az ítélező bíró számára. Talán most ebben is áttörést hoz az új törvény, ugyanis a felhatalmazása alapján elkészült kormányrendelet adatlapjait már megismerhettük. A bűnelkövetés rendszerint nem előzmény nélküli, a gyermek előéletében a deviancia folyamata feltárható. A bevezetendő 17 adatlap a gyermek és családja életét segítő szakemberek, hatóságok munkáját rögzíti és ugyanakkor az intervenciók oka is kiderül belőlük (veszélyeztetettség, magatartási problémák stb.) Hajói működik az új rendszerünk, akkor a mérlegre tett fiatal élet valamennyi lényeges mozzanata a döntésre kötelezett fórum rendelkezésére fog állni.

A közvélemény dühödten utasítja vissza a szakemberek véleményét, hogy a bűnözéssel (és más deviációkkal) meg kell tanulni együtt élni. Rendszerint nincs mód elmagyarázni, hogy nem fegyverletételre akar készíteni ezzel bárki is. Arról van szó, amit a nyugati társadalmakban úgy fogalmazott meg a kriminológia, hogy minden közösség kitermeli a maga emberi selejtjét, azért felelősséget visel, és nem háríthatja át senkire kezelésének terheit. Igen tanulságos ebből a szempontból is a közelmúlt tragikus gyermekgyilkossága Körmenten. Amíg a tettes ismeretlen volt, a sajtó és a politikusok, nyomukban pedig természetesen a közvélemény is, valami fenyegető, de mindenkifelett idegen rémet feltételeztek. Amikor kiderült, hogy a tettes a városka egyik átlagos, tisztességes életű családjának a gyermeke, a döbbenet még nagyobb lett, mint a szörnyű gyilkosság napvilágra kerülésekor. Az együttélés tehát azt jelenti, hogy a bűn a közösség életének zavaiból ered, még ha inkarnációja az egyének cselekvésében történik is meg. Több, mint tanulságos, fenyegető a jövőre nézve, hogy a város vezetői nem tartják szükségesnek, hogy szociális munkások és más szakemberek a városlakók különböző csoportjaival megbeszéljék az esetet. Pedig most kedvező körülmények kínálkoznak, hogy feszültségek, szorongások és rejtélyek oldódjanak, hogy a tragédia tanulságai – áldozat és elkövető oldaláról egyaránt – okulásul szolgáljanak, hogy a szegény kis áldozat halála legalább ennyi értelmet kapjon.

Arról is többet kellene beszélni, hogy a büntetőjogi felelősség, mint eszköz a közösség kezében, kiüresedett, és több kár származik a büntetésekből mint haszon. Ennek egyik oka, hogy túl gyakran és körültekintés nélkül alkalmazzuk, szinte már alig van visszatartó ereje. Különösen nagyot tévednek azok, akik eme visszatartó erő visszaszerzését a szigor és a megtorlás fokozásával látják elérhetőnek. A kriminológia tudományának tanúsága szerint a modern kor embere a büntetőhatalom előtt egyre kevésbé hajlandó meghajolni, hogy a nagylelkű megbocsátás szinte minden tekintetben pozitívabb hatást vált ki. Természetesen nem arról van szó, hogy a közösségnek nincs más választása, mint hogy birka módra hagyja magát a bűnözés vágóhídjára terelni. Nem, de a művelt társadalmaknak van erre méltóbb válasza, amit a kriminológia ösatya, Quetelet már kétszáz évvel ezelőtt leírt: „A bűnt jobb megelőzni, mint büntetni”. Világos, hogy a büntetés súlyának és kíméletlenségének növelése helyett anyagi és szellemi energiáinkat a bűnmegelőzés fejlesztésére és megvalósítására kellene fordítani. Az ide tartozó módszerek egyike lehetne az ügynevezett mediáció, amikor a bűnelkövető gyermek arra kapna ösztönzést, hogy tegye jóvá az okozott sérelmet legalább egy bocsánatkéréssel, ami a tapasztalatok szerint megkönnyebbülést jelent az áldozatoknak is.

Magyarországon 1997-ben 514 ezer bűncselekmény és 131 ezer elkövető volt: ez húsz évet tekintve közel 4-szeres cselek-menyi, és kétszeres elkövetői növekedést jelent. Ezzel együtt is nagyon igaz, hogy nemzetközi összehasonlításban korántsem rossz Magyarország bűnözési helyzete. A mai magyar bűnözés kiterjedtsége és súlyossága megfelel gazdaságunk és kultúránk állapotának, sőt, ha általános jogkövetési hajlandóságunkat tekintjük (adózás, vámügyek, közlekedés, feketemunka- és kereskedelem stb.) akkor szerencsésnek tekinthetjük magunkat.

A magyarországi bűnözés szerkezetében a vagyoni elleni bűncselekmények dominálnak, ma az összes deliktum 76%-a lopás, betöréses lopás és csalás. Húsz évvel ezelőtt ez a mutató még 60% alatt volt, így a vagyoni támadó bűnözés okaként inkább nevezhetjük meg az anyagi gyarapodást, akár a jólétet, mint a szegénységet. Durván igazságtalan és méltánytalan a megélhetési bűnözés terjedéséről beszélni, és így akár implicite is azt állítani, hogy a szegény ember már nem is csupán potenciális tolvaj. A bűnelkövetővé váláshoz a kriminológiai tudás szerint a kínálkozó alkalom vagy valamely szorongató körülmény (mint mondjuk az éhezés) még kevés, oda sok-sok más összetevő és motívum szükséges. A rendőri gyakorlat sem igen találkozik az egyébként tisztességesen és becsületesen élő emberrel, aki a maga vagy a családja éhségét csillapítandó követne el lopásokat.

A vagyoni elleni bűnözés térhódítása nyomán más kategóriákban természetesen csökkenés mutatkozik, így mindenekelőtt az erőszakos, személy elleni atrocitásoknál. Több évtizedes trend szerint a növekedés itt csak kétszeres, szemben az össz-bűnözés négyszereződésével. 1997-ben az össz-bűnözés 3,2%-a volt erőszakos jellegű, személy elleni támadás (7516 eset, a húsz évvel ezelőtti 4560-hoz képest). Így tehát csak félig igaz, amikor a mai bűnözés fokozódó brutalitásáról beszélnek: valóban történnek félelmetes, azelőtt csak nyugati filmekben látott véres afférok, de az összes elkövetett cselekményhez képest még mindig határozottan kivételesen.

A házasság, család, ifjúság és nemi erkölcsi elleni deliktumoknál különös módon évek óta csökkenésről, jobb esetben stagnálásról tudósít a statisztika (1974: 4765 eset, 1988: 7754 eset, 1996: 2954 és 1997: 3065) Ez természetesen ellentmond minden hétköznapi tapasztalatnak és a társadalmi folyama-tokról birtokunkban lévő ismereteknek. Minden bizonnyal arról van szó, hogy a rendszerváltás körül a rendőrséget ért hatások közül a legmaradandóbb az volt, amellyel a magánéletbe történt hatósági beavatkozások visszatetsző voltának kritikájaként kellett szembesülnie. A jelenségkör pedig veszélyes elemekkel terhes: mindenekelőtt tömörked jele van annak, hogy a látencia itt hatalmas, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy asszonyok és gyermekek sokasága hosszantartó lelki, fizikai és szexuális gyötrelmeknek van kitéve. Kriminológiai kutatásokból másfelől tudjuk, hogy a gyermek, aki szexuális vagy más bántalmazást szenved el a családjában, a felnőtt életében sokkal valószínűbben küszködik majd személyiségtorzulással.

A gyermekkorúak (14 év alattiak) bűnözéséről szokás drámai hangon nyilatkozni. A statisztika nem igazolja a riasztó emelkedésről beszélőket: a rendszerváltás óta parányi csökkenés látszik, 1997-ben is „csupán” 4287 gyermek keveredett bűncselekménybe. Az előző évben valamilyen ok folytán félezerrel kevesebb (3689) gyermekkorú elkövetőnk volt, és 1997-ben nem történt más, mint hogy az előző évek 4200-as mennyisége tért vissza. A borúlátó hangvételt kedvelő közbeszéd ezt az 1996-os feltűnő csökkenést egyáltalán nem kommentálta, mint ahogy arról sem esik szó, hogy Budapesten a 90-es évek közepe óta határozottan csökken a gyermekkorú büntettek száma (650-ről 1997-ben 431-re). Ha azokat a rangsorokat nézzük, ahol az elkövetők számát az azonos korú lakosokhoz viszonyítják, a főváros igen sok vonatkozásban kedvező minősítést kap. Kivéve persze a bűncselekményi aspektust, ahol a megyékkel sorba állítva kétségtelenül Budapesten történik a legtöbb bűneset a lakosok arányában, ám a bűnelkövetők rangsorában a 16., tehát a legjobbak között van. A gyermek és fiatalok tekintve valamennyi megyét megelőzve áll az első helyen, vagyis a legkevesebb bűnös gyermeket „termelte” ki, noha a világváros ezernyi bűnalkalmat kínál, és a szocializáció terepei is itt a legrögösebbek számtalan vonatkozásban. Ezért kell minősítenünk szakmailag is megalapozatlannak azoknak az érvelését, akik a vétőképeség korhatárát 12 évre szállítanák le, elsősorban arra hivatkozva,

hogyan az állami és társadalmi gyermekvédelem hiányosságait a büntetőjog eszközeivel lehetne pótolni.

A 14 éven aluliak majdnem 90%-ának (1997-ben a 4287 fő 88,5%-a) a cselekménye vagyon ellen irányult, a többi közrend elleni (5,5%, ezen belül is főleg garázdaság, míg kábítószerrel visszaélést 3 gyermek valósított meg), közlekedési (2,5%) és személy elleni deliktum (2,7%). A megyék közötti területi megoszlás szerint az elmúlt öt évben Borsod, Pest, Szabolcs, Bács, Hajdú és Szolnok megyékben ütemesen emelkedik a rendőrség elé került, de életkoruk miatt nem büntethető gyermekek száma, miközben Fejér, Győr, Heves, Tolna és Zala megyékben csökken. Vas megyében pedig tartósan alacsony az előfordulásuk. A hat rossz helyzetű, földrajzilag az ország keleti részében elterülő megyében él az összes gyermekkorú elkövető több mint 50%-a, ezzel szemben a Dunántúlon lévő valamennyi megyében összesen a 24%, míg a fővárosban a 10%.

A gyermekkorúak 21%-a egyedül követi el bűnös cselekményét, a többiek társakkal, ám a döntő hányaduk más gyermek- vagy fiatalkorúval. Mindössze 5%-uk mellett találtak társtettesként felnőtt korút. Az adatok tehát nem igazolják azt a széles körben terjedő állítást, hogy nagyon sok felnőtt tudatosan használ fel nem büntethető gyermeket a bűnözésben.

Igaz viszont, hogy fiatalodik a korösszetétel, 5 év alatt 20%-ról 25-re emelkedett a 0-10 évesek aránya miközben a 13-14 éveseké ugyanennyivel csökkent, persze változatlanul a 14 évhez közeliéknél vannak többségben.

A gyermekkorú elkövetők családi környezetét bemutató adatsorok cáfolják azt a tévhitet, miszerint az elvált szülők gyermekei a legveszélyeztetettebbek a deviálódásra: 3/4-üket apa és anya együtt neveli, 13%-ukat elvált szülő egyedül és a gyerekotthonokból is csupán 5%-uk kerül ki.

A vétőképes korba jutott fiatal korosztályok (tehát a 14-18 éves fiatalkorúak) valóban fokozott veszélyt jelentenek a közbiztonságra, azonban az is jól látszik, hogy a bűnelkövető magatartás erősen korszpecifikus társadalmi jelenség. Ennek megfelelően megalapozatlannak tartjuk azokat a gyakran szakemberektől származó kinyilatkoztatásokat, miszerint a ma gyermekbűnözésében a holnap felnőtt bűnözőit kell látnunk. Nincs adat, tudományos hitelű érv arra nézve, hogy a gyermekkorú bűnelkövetői magatartást lineárisan kivetíthetnénk a jövőbe.

A fiatalkorúak bűnözésének szerkezetében is a vagyon elleni bűncselekmények dominálnak (78,5%). A második helyen a közrend elleni deliktumokat találjuk (11,6%, benne növekvően kábítószerrel visszaélést, 1997-ben már 92 eset a fél évtizeddel ezelőtti 29-hez képest). A személy elleni bűncselekmények aránya 5,2% (ezek kétharmada súlyos testi sértés) és a közlekedésiek hányada – meglepő módon – mindössze 2,5%.

A 14-18 éves elkövetői kör meghatározó szelete is a Dunától keletre található ugyanabban a hat megyében (Pest, Borsod, Szabolcs, Hajdú, Szolnok, Bács) vált ismeretűvé, de ez némileg kisebb (45,7%), mint a 14 éven aluliaknál. Az országos eloszlás a fiatalkorúaknál tehát egyenletesebb, Budapesten is több, 12,2% volt 1997-ben.

A fiatalkorúak 1/3-a egyedül vétkezett, a másik 1/3-uk hasonló korúval, és 1/5 rész felnőttel. A legveszélyesebb évfáratnak a 17 és a 18 évesek bizonyulnak, a négy évfárat 62%-át ők teszik ki. Családi környezetük némileg ziláltabb, mint a gyermekkorúaké, de még itt is lényegesen többen (54%) élnek teljes családban, mint elvált szülőnél (21%) és állami intézményben (7,5%). Helyes tehát az állami gyermekvédelmi politikának az az iránya, amely a családok mindenféle vonatkozású segítségét célozza. Ugyanakkor hangsúlyosan rá kell mutatni arra, hogy az állam által fenntartott intézményekben (gyermek- és ifjúságvédő intézet, gyerekotthon, nevelőintézet) messze nem olyan rossz a helyzet, mint azt a közvélemény rendkívül igazságtalanul és megingathatatlanul véli. Ezekben az állami

otthonokban hozzávetőlegesen 12 ezer gyermek él, közülük évente 800-1000 követ el valamilyen (rendszerint kisebb súlyú) cselekményt. Ha végiggondoljuk, hogy a családból való kiemelés jelentő állami gondoskodást végső eszközként alkalmazták, amikor a gyermek krízishelyzetből sokszor többéves bántalmi és elhanyagolás után kerül gondozásba, sokszor éppen egy bűncselekmény váltja ki a kényszerű lépést, akkor az ezekben az intézményekben folyó munkát éppen hogy eredményesnek kell tartanunk. Ez teljesen nem fogadható el okfejtésként. Ha mi a teljes korosztályi populáció kevesebb, mint 1 %-a követ el bűncselekményt, akkor a 8-9%, aki az intézményekben nevelkedőkre vonatkozik drámaian magas! (a szerk.)

A fiatalok bűnelkövetői foglalkozási szerkezetében rohamosan csökken a szak-, betanított- és segédmunkások száma (tíz év alatt 3500 -ról az 1/10-ére), nyilván azzal összefüggésben, hogy a fiatalok mind nehezebben találnak munkát szakképzetlenül. Párhuzamosan ezzel megduplázódott a munkanélküliek száma a körükben. 1300-ról közel 3000-re emelkedett az általános iskolai tanulók száma, ami azt jelzi, hogy mind több a túlkoros gyermek az alapfokú iskolákban. Megnégyesződött a középiskolai tanulók bűnelkövetői száma (1997-ben 1232 fő) és megduplázódott a szakmunkástanulóké (2560), amely mögött a tanulási lehetőségek kiszélesedését vélhetjük.

A bűnügyek rendőrségi kezelése során olyan okokat ragadunk meg és rögzítünk, amelyek maguk is következmények, ezért az erre vonatkozó statisztikák elemzése is csak a felületet tükrözheti vissza. Kriminálisán veszélyeztetetteknek azokat a fiatalokat ismerjük, akiket valamilyen makro- vagy mikrotársadalmi körülmény a szocializációjukban megzavart, és ennek következtében beilleszkedési és magatartási zavarokkal küszködnek. Ezek a negatív hatások felerősödhetnek és fixálódhatnak a kortársi antiszociális csoportok hatására. A háttérben szinte mindig fellelhetők érzelmi krízisek és életvezetési kudarcok. A külvilágban rejlő okok csak másodlagos szerepet játszanak, hisz a meghatározó mozzanat az ember személyiségében és családjában rejlenek, igaz, hogy ezekre is hatnak a makroviszonyok.

Az oksági tényezők struktúrája a korábbi években megszokottat mutatja: alapvetően a család diszfunkcióiból adódó szocializációs zavarokról van szó. Az anyagi okból való veszélyeztetettség az egyetlen, ami egyre hangsúlyosabbá válik. A szubjektív okok sorában az anyagi haszonszerzés a döntő súlyú (közel 60%-nál észlelték), további motívumok csak néhány százakkal szerepelnek, mint az agresszivitás, a bűnözéssel kapcsolatos téves nézetek vagy éppen a bűnözői életszemlélet. Az objektív okok között a főszerepet a rossz baráti környezet (32%) és az átmeneti pénzzavar (23%) játssza. Különös módon az ERÜBS adatai szerint családi probléma vagy a rendezetlen családi élet, akár az iskolai konfliktus, elenyésző súlyúnak látszik a fiatalok bűnözés szempontjából. Sok bűnözői karrier kezdődik a csavargással és azzal, hogy a felnőtt társadalom ezzel a jelzéssel felületesen bánik. A csavargás prekriminális állapot, a deviálódás megkezdődésének biztos jele. A statisztikai rendszerben ennek ellenére ennek alig találjuk nyomát, talán a kalandvágó címszó mögött sejtethetjük, de ennek aránya is csekély (1997-ben 6%).

Egy sajátos oksági kategória lehet a sértett kiválasztása. Meglepő, hogy a sértettek az esetek 4/5-ében idegenek a fiatalok elkövető és áldozata relációjában. Valamilyen ismerősi kapcsolat volt 8,5%-ban, iskolatárs volt 2,1 %-nál. Ez valami olyasmire utalhat, hogy a fiatalok valamilyen módon kerülnek a konfliktusba az általuk ismert személyekkel, vagy rendkívül nagy a szituatív bűncselekmények aránya.

A fiatalok bűnözésének összességében kisebb súlyát vagy inkább a társadalom bölcs türelmét jelzik az eljárási és a büntetékiszabási adatok. A fiatalok gyanúsítottak 60%-ával szemben történik vádemelés. A nyomozások megszüntetésének a fele megrovás alkalmazása

okán történik (közel 3 ezer fiatalnál). Az eljárások során letartóztatott fiatalok száma 10 év alatt a felére csökkent (1997-ben 617 főnél rendelték el), de ez a szám még mindig nagy a nyugati országok gyakorlatához képest. Igaz, a helyzet mára jobbra vált, miután a letartóztatások egyre nagyobb részét az új törvényi lehetőség folytán a javítóintézetekben hajtják végre, ahol rendkívül pozitív hatású, intenzív foglalkozásokat szerveznek számukra.

A fiatalok bíróságai 1997-ben az elítéltek (7447 fő) 28%-ánál (2080 fő) szabtak ki szabadságvesztés büntetést, de ezek végrehajtásának közel 3/4-ét felfüggesztették. Igen nagy szerepet kap az önállóan alkalmazott mellékbüntetés (az összes elítélt 66%-ánál) és ezen belül is a próbára bocsátás (94%-nál). Figyelemre méltó az is, hogy a főbüntetés mellett alkalmazott mellékbüntetések között óriási szerepe van a pártfogói felügyeletnek, legalábbis a bírói szándékok szerint, szinte majdnem minden fiatal elítélt megkapja. Más kérdés, hogy a gyakorlati megvalósulás során számtalan probléma jelentkezik. Ennek egyik elfogadhatatlan következménye, hogy az elítélt fiatalok 20%-a korábban már volt büntetve, tehát kriminológiai értelemben visszaesőnek számít.

Az új gyermekvédelmi törvény azt a reményünket élteti, hogy végre valóban egy okosan működő rendszer keretében dolgozhat a rendőrség is, hogy ezen belül maga a büntető igazságszolgáltatás is a megfelelő helyére kerül, így aztán a büntetéssel foglalkozó szakmák művelői is valódi gyermekvédők lehetnek.